

9. Про банки і банківську діяльність [Електронний ресурс]: Закон України: [від 07 груд. 2000 р. № 2121-III]. – Режим доступу: <<http://zakon.rada.gov.ua/>>.
10. Ткачук Н.М. Власний капітал банку та проблеми капіталізації банківської системи України: автореф. дис. ... канд. екон. наук: 08.00.08 / Н.М. Ткачук. – Т.: Терноп. нац. екон. ун-т. – 2008. – 20 с.
11. Ткачук Н.М. Капітал банку як економічна категорія / Н.М. Ткачук // Актуальні проблеми економіки. – 2007. – № 11 (77). – С. 173-178.
12. Чиж Н.М. Інформаційне забезпечення системи управління власним капіталом банку [Електронний ресурс] / Н.М. Чиж // Економічні науки. Сер. Облік і фінанси. – 2009. – Вип. 6 (24), ч. 2. – Режим доступу: <http://www.nbu.gov.ua/portal/Soc_Gum/En_oif/2009_6_2/index.htm>.

УДК 336.564.2

Швабій К.І., д-р екон. наук,

Коротун В.І., канд. екон. наук (НДЦ ПО НУДПСУ, Ірпінь)

ПОДАТКОВІ ПІЛЬГИ ЯК ЗАГРОЗА ФІНАНСОВІЙ БЕЗПЕЦІ УКРАЇНИ

У статті здійснено аналіз вітчизняної практики використання одного з основних інструментів податкового регулювання – податкових пільг. Результати аналізу визначили сучасну систему пільгового оподаткування України як одну з основних загроз фінансовій безпеці держави.

Ключові слова: *податки, система оподаткування, податкові пільги, втрати бюджету, фінансова безпека.*

Вітчизняна система оподаткування є неефективною як у фіскальному, так у регулятивному аспекті внаслідок надзвичайно громіздкої, економічно необґрунтованої, соціально несправедливої, непрозорої та корумпованої системи податкових пільг.

Слід зазначити, що абсолютна більшість пільг припадає на два з чотирьох фіскально значущих податків: це податок на прибуток підприємств (далі – ППП) і ПДВ. Втрати бюджету, обсяги та кількість пільг щодо податку на доходи фізичних осіб і акцизні податки є на порядок меншими. Здебільшого пільгами стосовно цих податків можна знехтувати, оскільки їх кількість є незначною та втрати бюджету несуттєві. Наприклад, щодо податку на доходи фізичних осіб де-юре є лише дві пільги – податкова соціальна пільга й податкова знижка. Ці пільги мають дуже обмежену сферу дії, тому їх характер є формальним.

На відміну від цього, за офіційними даними ДПС України, втрати бюджету внаслідок надання податкових пільг щодо ППП і ПДВ у 2011 р. становлять 56,7 млрд грн, що дорівнює 23,3% від податкових надходжень Державного бюджету України. При цьому кількість отриманих пільг більше кількості пільговиків, що означає отримання одним суб'єктом господарювання пільг одразу за декількома підставами й ознаками.

Питанням використання пільгового оподаткування в регулюванні економічних процесів і його ефективності присвячені численні наукові праці. Так, окремі аспекти використання фінансової підтримки суб'єктів господарювання досліджували: З.С. Варналій, В.П. Вишневський, А.І. Крисоватий, І.О. Луніна, І.О. Лютий, С.І. Юрій, ін. Питання ефективності застосування податкових пільг у національних податкових системах відображено в наукових розробках Ю.Б. Іванова, Т.І. Єфіменко, П.В. Мельника, А.М. Соколовської, С.В. Онишко, В.М. Федосова та ін.

Однак наявні певні підсумки реалізації першого етапу широкої податкової реформи, потреба у визначенні доцільності застосування окремих винятків із загальних правил оподаткування вказують на необхідність подальшого дослідження цієї проблематики та формування відповідних науково-практичних рекомендацій щодо оптимізації використання пільгового оподаткування в Україні.

Метою статті є здійснення аналізу практики використання пільгового оподаткування в національній податковій системі та надання пропозицій щодо оптимізації використання податкових пільг із погляду їх впливу на стабільність системи державних фінансів України в цілому та Державного бюджету зокрема.

Еволюційні зміни ролі та функцій держави в суспільному житті відображено у функціональному призначенні податкової системи. З одного боку, з об'єктивних причин зберігається фіскальна спрямованість податкової системи, з іншого – оптимізується виконання податковою системою функції регулювання соціально-економічних процесів.

У країнах ОЕСР податковою пільгою визнають будь-які відхилення від стандартних умов оподаткування, а тому до податкових пільг відносять: а) застосування відмінних від стандартних ставок оподаткування; б) використання спрощеної системи оподаткування та звітності під час визначення податкових зобов'язань; в) використання податкових знижок і вирахувань з об'єкта оподаткування, що знижують базу оподаткування; г) особливі умови оподаткування зовнішньоекономічних операцій, у тому числі й через застосування міжнародних фіскальних угод [1, с. 12].

Відзначимо, що в умовах поглиблення глобалізаційних процесів і загострення економічної конкуренції податкова система є одним з основних чинників формування конкурентних переваг національної економіки. Відповідно саме податкові пільги є одним з основних інструментів, що їх використовують національні уряди для створення економічних стимулів у міжнародній податковій конкуренції.

Податковим кодексом України (далі – Кодексом) було вперше введено в законодавче поле України поняття податкової пільги як передбаченого податковим і митним законодавством звільнення платника податків від обов'язку щодо нарахування й сплати податку та збору, сплати ним податку й збору в меншому розмірі з урахуванням особливостей, що характеризують певну групу платників податків, вид їх діяльності, об'єкт оподаткування або його характер, суспільне значення витрат, яких вони зазнали [2].

В Україні, як і в більшості країн світу, регулювання економічних процесів шляхом застосування податкових важелів має спрямовуватися на забезпечення

й підтримку збалансованого економічного зростання, стимулювання інвестиційної та підприємницької діяльності. Однак досвід використання пільг є досить суперечливим, а їх загальна величина щорічно збільшується. Так, прямі втрати бюджету від надання податкових пільг у 2011 р. становили 59,2 млрд грн, з яких 56,7 млрд грн – пільги щодо ПДВ і податку на прибуток підприємств. Відзначимо, що показник загальної величини прямих бюджетних утрат від надання податкових пільг із набранням чинності Кодексу зріс на 59,6%, порівняно з 2010 р. Крім того, вказаний показник в 4,8 разу перевищує величину прямих утрат бюджету від надання податкових пільг у 2005 р. (у цьому бюджетному році було найбільш суттєво скорочено перелік податкових пільг у новітній історії України).

Розробниками Кодексу було визнано, що одним з основних недоліків національної податкової системи є наявна нераціональна система податкових пільг. Значна кількість малоефективних пільг безпосередньо порушує принцип справедливості в оподаткуванні та призводить до зниження фіскальної ефективності основних податків. Саме тому одним з основних принципів реформування національної податкової системи було визначено досягнення фіскальної достатності через підвищення рівня її фіскальної ефективності. До основних умов дотримання цього принципу можна віднести: а) розширення бази оподаткування; б) зменшення рівня ухиляння від сплати податків і мінімізації податкових зобов'язань; в) оптимізацію використання податкових пільг і застосування альтернативних систем оподаткування; г) удосконалення процесів адміністрування податків та інших обов'язкових платежів.

Щодо застосування ПДВ одним із найбільш актуальних питань є розширення бази оподаткування, в тому числі й через оцінювання ефективності використання пільг зі сплати податку. Так, ПДВ залишається найбільш пільгоємним податком. Пільгові режими оподаткування ПДВ, які застосовуються відповідно до норм Кодексу, в основному побудовані на принципах, визначених положеннями Директиви Ради 2006/112/ЄС. Зокрема значні втрати бюджету в щодо ПДВ формуються внаслідок звільнення від оподаткування ПДВ операцій стосовно постачання послуг із перевезення (переміщення) пасажирів і вантажів транзитом через митну територію України, а також – послуг, пов'язаних із таким перевезенням (переміщенням).

Зауважимо, що, відповідно до економічного змісту ПДВ, операції, які не є об'єктом оподаткування, не можна вважати податковою пільгою, зважаючи на те, що такі винятки являє собою безпосередній елемент податку [3, с. 53]. Також не може вважатися пільгою застосування нульової ставки до експортних операцій (відповідне твердження стосується й звільнення від оподаткування вказаних операцій акцизним податком). Тому, відповідно до економічного призначення, податковою пільгою можна вважати лише звільнення від оподаткування окремих видів операцій.

Якщо порівнювати з 2010 р., то в 2011 р. на 13,3 млрд грн зросли втрати бюджету внаслідок надання пільг із податку на прибуток; 7,4 млрд грн – ПДВ та 2,1 млрд грн – акцизного податку. Лише прямі втрати бюджету внаслідок надання пільг зі сплати ПДВ за перший рік реалізації основних новацій Кодексу

становили 31,5 млрд грн (без урахування звільнень від оподаткування операцій транзиту), причому варіантність використання податкових пільг обмежена, порівняно з країнами ЄС.

ПДВ став основним податком, норми застосування якого в національних податкових системах країн ЄС підлягають уніфікації та гармонізації. Зокрема Єврокомісія ухвалила рішення про те, що зазначена гармонізація є необхідною виходячи з необхідності встановлення єдиних правил для оподаткування внутрішніх товарів і послуг. Основною тенденцією щодо використання ПДВ у державах ЄС є подальше зростання його фінансової ролі в формуванні загальних податкових надходжень, що досягається як шляхом подальшого удосконалення норм адміністрування податку, так і зростанням стандартних ставок ПДВ у окремих країнах та зниженням рівня використання зменшених ставок оподаткування.

Так, у країнах-членах ЄС поряд зі звільненням від оподаткування застосовуються знижені ставки ПДВ (не менше від 5%). Використання лише стандартних ставок ПДВ стало причиною більш широкого застосування (порівняно з державами ЄС) звільнень від стягнення податку з обсягів окремих видів операцій, які, відповідно до Директиви Ради 2006/112/ЄС (крім застосування повного звільнення) можуть оподатковуватися за зниженими ставками: а) постачання періодичних видань, книжок, підручників, посібників вітчизняного виробництва; б) надання освітніх послуг і послуг з охорони здоров'я; в) поставка лікарських засобів і медичних препаратів; г) постачання товарів спеціального призначення для інвалідів; д) надання послуг громадського транспорту й ін.

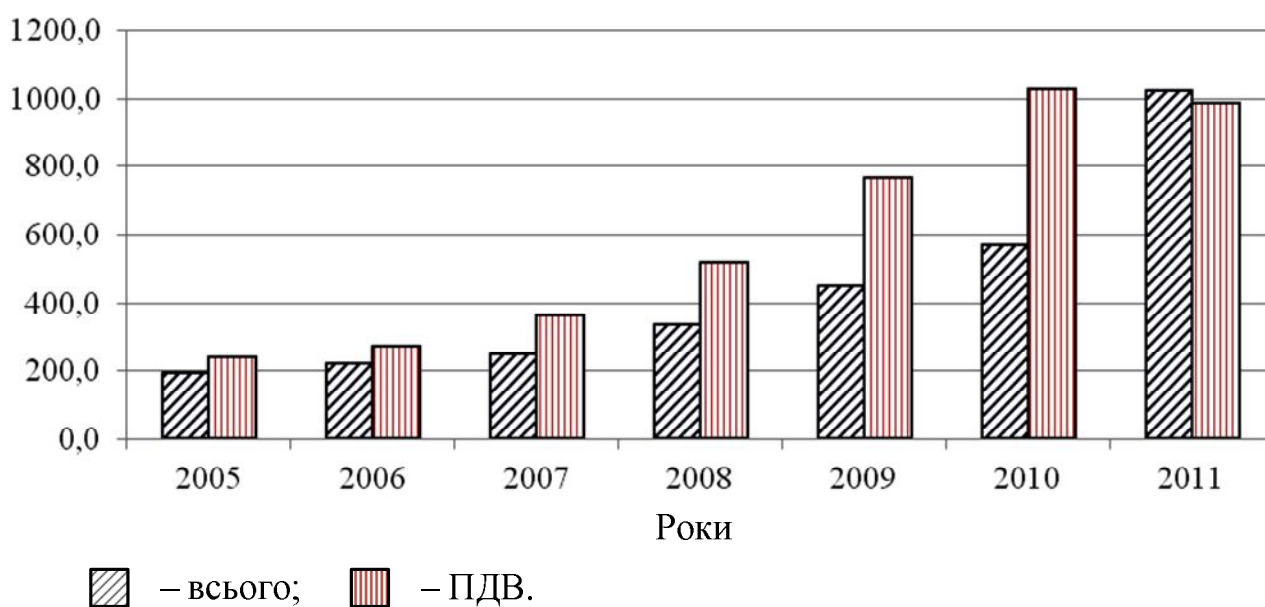

Рисунок 1 – Прямі втрати бюджету України від надання однієї середньостатистичної пільги в 2005-2011 рр. (тис. грн)

Що ж до використання соціальних пільг, то в країнах ЄС для пом'якшення регресивності ПДВ застосовується один із трьох методів: оподаткування за нульовою ставкою, звільнення від оподаткування й застосування ставок, ниж-

чих від стандартної. Про обсяги поширення таких пільг свідчить те, що частка податкової бази, яка оподатковується за зниженими ставками, в 2009 р. становила в Іспанії 57%, а в Греції – 37%.

Застосування знижених ставок ПДВ і звільнення від оподаткування окремих товарів та послуг в кожній країні ЄС має свої особливості. Виходячи з того, що ПДВ є непрямим податком і сплачується споживачем, найбільш доречним є застосування пільг соціальної спрямованості. Саме такі пільги спрямовані на регулювання рівня споживання окремих видів соціальних товарів або товарів масового вжитку з низьким рівнем прибутковості виробництва. Використання знижених ставок ПДВ є своєрідною субсидією для окремих верств населення, причому в окремих країнах масштаб такого субсидування сягає 53,3% від загальних надходжень податку в окремі країни.

В Україні найбільші втрати бюджету через пільги соціального призначення стосуються операцій із постачання лікарських засобів і виробів медичного призначення, операцій щодо постачання послуг із здобуття освіти навчальними закладами, операцій із постачання (передплати) періодичних видань друкованих засобів масової інформації, будівництва доступного житла. За цією категорією винятків із загальних правил оподаткування втрати бюджету лише від звільнення від оподаткування операцій щодо постачання лікарських засобів і виробів медичного призначення в 2011 р. становили 3,4 млрд грн.

Ураховуючи наявні параметри розвитку фармацевтичного ринку в Україні та країнах ЄС, вважаємо, що пільги з ПДВ не виконують свого соціального призначення. Тому є доцільним перегляд їх застосування через обмеження поширення такої пільги лише на окремі види лікарських засобів і медичних препаратів, виключний перелік яких має визначати рішення Кабінету Міністрів України. Актуальним є впровадження в механізм оподаткування ПДВ лікарських засобів мінімальної ставки оподаткування на рівні 5%, що дозволить, у тому числі здійснювати державний вплив на процеси ціноутворення на вказаному ринку.

Поряд із пільгами, призначеними сприяти регулюванню рівня споживання окремих видів товарів і підтримці соціально незахищених верств населення, в Україні використовуються й галузеві пільги, які адресовані безпосередньо виробникам окремих груп споживчих товарів. В основному це стосується державної підтримки підприємств сільськогосподарської галузі, виробництва альтернативних видів палива, оподаткування вторинної сировини для підприємств металургійної галузі. За цими трьома видами звільнень від оподаткування втрати бюджету в 2011 р. дорівнювали 12,9 млрд грн, 39,4 млн грн та 2,4 млрд грн відповідно.

Внаслідок створення в Україні вертикально інтегрованих підприємств у галузі сільського господарства та відповідної переробної промисловості можливим стає використання запропонованого Кодексом механізму підтримки сільськогосподарських виробників у схемах оптимізації податкових зобов'язань через завищення ціни першої реалізації сільськогосподарської продукції підприємствам-переробникам. Тому порядок адміністрування ПДВ з операцій із сільськогосподарською продукцією потребує відповідного уточнення з визначенням процедур контролю за цільовим використанням вивільнених сум ПДВ, що акумулюються на відповідних рахунках.

Таким чином, більше 66,5% пільг зі сплати ПДВ, які безпосередньо можна віднести до втрат бюджету, стосуються підтримки окремих галузей (АПК) або до операцій з окремими видами товарів і продукції (зернові та технічні сільськогосподарські культури, деревина). Скасування цих пільг (або перегляд умов їх використання) поряд зі зміною підходів до державного регулювання фармацевтичного ринку та відповідно оподаткування лікарських засобів і виробів медичного призначення дозволить сформувати додатковий фінансовий ресурс у розмірі 20-24 млрд грн.

Акцизний податок і після прийняття Кодексу залишається податком із найменшим відносним рівнем застосування податкових пільг. Так, у 2011 р. втрати бюджету від використання пільг зі сплати податку становили 2,1 млрд грн, причому на 94,6% загальна сума була сформована внаслідок звільнення від оподаткування підакцизних товарів вітчизняного виробництва. Такий показник прямих утрат бюджету був отриманий через фактичне звільнення від оподаткування окремих товарних груп легких і важких дистилятів, які в подальшому використовуються як сировина для нафтохімічної промисловості [4, с. 124].

Унаслідок встановлення диференційованих ставок специфічного акцизу на окремі види підакцизних товарів у державах ЄС здійснюється формування соціально прийнятної структури виробництва та споживання. Так, наслідком такого підходу є зменшення виробництва окремих видів алкогольних напоїв і стимулювання виробництва інших. На відміну від країн ЄС, в Україні основною пільгою зі сплати специфічного акцизу залишається звільнення від оподаткування окремих видів товарів або операцій, хоча в окремих випадках для стимулювання виробництва більш якісних підакцизних товарів застосовується диференційований підхід до встановлення ставок податку. Так, для стимулювання енергозбереження Кодексом встановлено нульову ставку податку на біоетанол, який використовується для виробництва біологічних видів палива.

Однак досить суперечливим є використання різних ставок акцизного податку в середині однієї товарної групи нафтопродуктів. Так, для стимулювання виробництва та реалізації дизельного пального з низьким умістом сірки Кодекс застосовує знижені ставки податку. Однак на практиці проконтролювати його фактичні якісні показники під час реалізації досить важко внаслідок відсутності чітко прописаної процедури здійснення відповідного державного контролю. Щодо звільнення від оподаткування підакцизних товарів, що використовуються для подальшого виробництва інших підакцизних товарів, залишається проблема підвищення ефективності контролю з боку органів Податкової служби за їх цільовим використанням.

Як зазначалося вище, більшість пільг припадає на два з чотирьох фіскально значущих податків: податок на прибуток підприємств і ПДВ. На відміну від цього пільги в механізмі податку на доходи фізичних осіб мають суто формальний характер і до того ж їх намагаються скасувати.

За даними Податкової служби України, що отримані за результатами декларування доходів громадян протягом 2009-2010 рр., жоден платник податку на доходи фізичних осіб не скористався податковим кредитом для компенсації вартості витрат на лікування. У свою чергу, соціальна податкова пільга поши-

рюється виключно на платників із низьким рівнем доходів. З огляду на обмеження використання пільги за рівнем доходу більше 60% платників ПДФО не мають право на її застосування.

Певні законодавчі ініціативи в цьому контексті також є не зовсім доречними. Так, у липні цього року були презентовані зміни до системи оподаткування, ініційовані й розроблені фахівцями Державної податкової служби. Згідно з цією концепцією, в механізмі ПДФО планується скасування основної податкової пільги як такої, що не має соціального спрямування. Обґрунтовується доцільність такого кроку необхідністю збільшення прогресивності ПДФО.

У зв'язку з цим слід нагадати, що ідея прогресивного оподаткування доходів громадян полягає в тому, що багаті повинні сплачувати більше для того, щоб ці кошти через бюджет перерозподілялися на користь бідних. З огляду на наявний стан справ збільшення прогресивності ПДФО в Україні є корисним і правильним кроком, ураховуючи той факт, що фактично він є регресивним. Але в цілому не можна погодитися із пропозицією скасування основної податкової пільги як такої, що не має соціального спрямування. Прогресивності ПДФО можна було досягти не лише шляхом зміни ставок чи введення нових, більш високих, а через зняття обмеження на податкову соціальну пільгу для всіх категорій громадян незалежно від обсягу їхнього доходу чи особливого соціального статусу (інваліди, студенти, чорнобильці й ін.).

Із огляду на ці факти, можна констатувати певну вибіркковість і непослідовність застосування податкових пільг. З одного боку, за одними податками (ППП і ПДВ) пільги застосовуються дуже часто й безконтрольно, а з іншого, пільги з ПДФО мають суто формальний характер.

Висновки. Отже, основними факторами, які впливають на формування оптимально виваженої національної податкової системи, є максимальне розширення бази оподаткування, підвищення ефективності контролю за дотриманням податкового законодавства стосовно визначення податкових зобов'язань у максимально визначеному розмірі, оптимізація використання податкових пільг та інших винятків із загальних правил оподаткування, а також зниження рівня використання схем ухиляння від сплати податків.

Застосування податкових пільг є найбільш доцільним щодо оподаткування прибутку підприємств і відповідних нарахунків на фонд оплати праці. Саме зміщення акцентів із виконання фіскальної функції прямими податками на оподаткування споживання є резервом для зниження податкового навантаження на реальний сектор економіки.

Водночас наявна система податкових пільг становить реальну загрозу стабільного функціонування системи державних фінансів, оскільки для їх застосування призводить до суттєвих втрати Державного бюджету. Зважаючи на те, що податкові пільги фактично є втратами бюджету, слід впровадити на рівні держави системи моніторингу їх використання як з позиції впливу на фіскальну ефективність національної податкової системи, так і безпосередньо економічної доцільності їх функціонування. Саме адресність та ефективність мають стати головними критеріями надання податкових пільг в умовах обмежених ресурсів формування дохідної частини бюджетів різних рівнів.

Розширення бази оподаткування через руйнування схем ухиляння від сплати податків; скасування певних малоефективних податкових пільг із ПДВ, які не мають соціального призначення; підвищення фіскальної ефективності акцизного податку надасть змогу сформувати додатковий фінансовий ресурс. Такі додаткові надходження дозволять як вирішити комплекс соціально-економічних проблем, так і створити додаткові стимули для залучення іноземних інвестицій у національну економіку й активізації підприємницької активності. Впровадження вказаних заходів із використанням податкових важелів являє собою один із найбільш оптимальних шляхів підвищення конкурентоспроможності національної економіки в умовах глобалізації, що також є й перспективними напрямками подальших досліджень із цієї проблематики.

Список літератури

1. Система податкових пільг в Україні в контексті європейського досвіду / А.М. Соколовська [та ін.]. – К.: НДФІ, 2006. – С. 237.
2. Податковий кодекс України [Електронний ресурс]: [від 02 груд. 2010 р. № 2755-VI] // Офіційний вісник України. – 2010. – № 92. – Ст. 3248. – Режим доступу: <www.rada.gov.ua>.
3. Чичкова В.Ю. Пільги з ПДВ в Україні: сучасний стан та перспективи гармонізації з законодавством ЄС / В.Ю. Чичкова // Часопис економічних реформ. – 2011. – № 4. – С. 41-46.
4. Науково-практичний коментар до Податкового кодексу України. В 3 т. Т. 3 / За заг. ред. М.Я. Азарова. – 2-ге вид., перероб. та доп. – К.: Міністерство фінансів України, ДННУ Академія фінансового управління; Національний університет ДПС України, 2011. – 742 с.
5. Звіти про результати діяльності органів ДПС України за 2005-2011 роки [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <www.sta.gov.ua>.

УДК 657.471:339.372.7

Ягмур К.А., канд. екон. наук, доц. (ДонНУЕТ, Донецьк)

ОБЛІК ВИТРАТ НА СТВОРЕННЯ ТА ФУНКЦІОНУВАННЯ ІНТЕРНЕТ-МАГАЗИНУ: ПРОБЛЕМИ ТЕОРІЇ ТА ПРАКТИКИ

Статтю присвячено дослідженню особливостей формування у фінансовому та податковому обліку інформації про витрати на стадії створення інтернет-магазину в розрізі основних етапів та засобів розробки, а також розробка облікових моделей накопичення витрат на здійснення діяльності інтернет-магазину залежно від джерел їхнього покриття.

Ключові слова: *фінансовий облік, податковий облік, витрати, інтернет-магазин, інтерактивна торгівля.*

Актуальність цієї теми проявляється в глобалізації економіки, що спонукає до пошуку нових видів конкурентної переваги, одним з інструментів якої є